

Я82
Ф-34

Мухомай
Регомб

Сардана
сыычыллар
ыллыгар

Николай Федотов

Сардана
сыыйылар
ыллыкар

Намская ЦБС
РС(Я) Ф АБ

Дьокуускай

Бирик
2009

Кинигэни бэчээккэ бэлэмнээтэ
Н.Д. Жиркова

*Бу кинигэм күн сирин көрөрүгэр үбүнэн өйөөбүт,
көмөлөспүт бар дьоммор дирик махталбын тизрдэбин.*

Автор

Ф34 **Федотов, Николай Константинович.**
Сарданга сыыйылар ыллыгар : хоһооннор —
Николай Федотов — Дьокуускай : Бичик, 2009. —
44 с.

Агентство СІР НБР Саха

Автор бу кинигэтигэр айылбаа кинилии сыһыан, айар тыл
изийинтин, таптал туһунан анабыл хоһоонноро, сытыы ох тыллар,
эниграммалар киридилэр. Аабааччы киэн арангатыгар ананар.

УДК 821.512.157-1Федотов
ББК 84(2Рос=Рус)6-5

© Федотов Н.К., 2009
© Жиркова Н.Д., составление, 2009
© НКИ «Бичик» РС(Я), 2009

Кэрэбэ тардыһыы

Биһиги олохпутугар кэнники сылларга кэрэбэ
тардыһыы көстөр. Итинизхэ, бабар, олонхобутун,
уус-уран айымньыны айар фантазиябытын бүтүн
аан дойдуга билиниилэрэ сабыдыаллаабыт дабаны
буолабына, киһи соһуйбат. Онон саха киһитэ бы-
лыргыттан, көмүлүөк оһох иннигэр олоро түстэби-
нэ, хомоҕой тылыннан ханна бабарар тийэр, тугу
бабарар хоһуйар кыахтаабын киһи сөбөр.

Николай Федотов бэйэбит ортобутугар үөскэ-
бит киһи, үлэ-хамнас ортобутугар билигин күүһүн-
уобун үгэнигэр сылдыар. Кини айылба кэрэтин, дьон-
сэргэ үтүө сыһыанын көрө улааппыт буолан уонна
улуу Лена энсиллэр кытылыгар күөлэһийэ улаатан,
тыла-өһө, суруйар темата саха киһитигэр чугас.

Поэт буолар киһи тылы туттарга бабата ула-
хан. Онон автор кэлэр да өттүгэр миигин кытта
сибээһин сүтэриэ суоҕа диһ саныыбын. Сирэй бэйэ-
тигэр эппити тэҕинэн, кинигэ буолан тахсыбыт
рукописка, аабааччылар дабаны бэлиэтээһиннэри
онгордохторуна, авторга көмөлөөх буолуохтара.
Рабочай киһи поэзиятын хаһан бабарар үрдүктүк
өйүүр дьон баар буолуохтара диэн эрэнэбин.

Тыл — киһи өйүн-санаатын, кыабын көрдөрөр ис-
кусство буолаба. Онон элбэҕи эппэккэ эрэ, тири-
тэр-хорутар курдук сыралаахтык үлэлииригэр, атын
поэттар, классиктар айымньыларын чинчийэн үөрэ-
тэ сылдыарыгар бабарабын.

ВАСИЛИЙ СИВЦЕВ, поэт,
РФ уонна СР культуратын үтүөлээх үлэһитэ

I тигилик

Айар иэйиим олуктара

АЙАР АНАЛЛААХТАРГА

Айар идэбэ көхтөөхтүк
 Суруйан иһиэххэ сөгтөөхтүк,
 Төлөннөөх сүрэхпит сылааһын,
 Ыра санаабыт ырааһын
 Ыраас лиискэ тиһиэххэ.
 Туойан-хоһуйан иһиэххэ
 Ким кыаба тиһэринэн,
 Тыл күүһүн инэринэн
 Таптап ырааһын туойуохха,
 Содур быһыыны буйуохха.
 Кырдыгы утары этиэххэ,
 Сымыйаны кэннигэр тэбиэххэ.
 Санаабытын сайа этэн,
 Толкуйу толору кэнэтэн,
 Сахалар салгы сайдыабын,
 Иннибит хоту барыабын.
 Поэзия кынаттаах ата,
 Муза албан аата
 Айар аартыкка аргыстастын,
 Өрөгөй өрүүтун кыттыстын,
 Талаан таһыма үрдээтин,
 Айар куттаах үксээтин!

* * *

Иэйиим игмит
 Тыһнаах тылым
 Сылаас тыһа
 Сайа бизэрэр.
 Сайабаас тыһанан
 Уоһун ыһанан,

Сахам дьонугар
 Иһирэхтик тиһидин.

* * *

Хоһоон кэһиилээх
 Кэлим эһиэхэ,
 Хомус тыһанан
 Дуораччы доһуоолатан,
 Дууһам иэйиитин
 Дьизэрэчи ылатан.

* * *

Итиэхтээбит иэйиим
 Эт мэйиибэр сөгөн,
 Ыанныйбыт санаам
 Хоһоон буолан көбөн
 Кумаабым суруллар,
 Үөр хаасты субуллар.

* * *

Уус тыл умсугутар муоратыгар
 Айар иэйи долгунугар уйдаран,
 Анал тыбар оттомуран олон
 Айар ары кытылыгар тиксэбин.

* * *

Хоһоонум тыһын
 Хонууттан хомуйабын,
 Сэдэх сибэккени
 Көрдөөн булбуттуу.
 Ырыам тыһын
 Ыйдаһаттан ыгыбын,
 Ый күндү тааһыгар
 Соһуччу тайаммытты.
 Тойугум тыһын
 Толоонтон толоробун,
 Саха удьуора буоламмын
 Аан айылбалаһын алтыһаммын.

* * *

Иэйиим тылга ситимигэр
Иитилиннэ кыл илимнии,
Ол онно уулуу суккулар
Тыл-өс улуу байбалыгар,
Сыаналаах сыа балыкты
Ураты тыл ингиннэ.

* * *

Ыллыыр ырам
Ырыаһыт ымыыта,
Хохуйар хоһоонум
Хонкунуур хобото,
Этэр-тыһнар,
Эймэнэр эйгэм
Этигэн хомуһа,
Туойар тойукпун
Силбиир ситим
Хатан кыла
Тыылар-тынғыр,
Ытыыр-ыллыыр.

* * *

Хоһоон тылынан сангары
Иэйэн санга алайыы,
Соботох киһи түбүгэ
Араас буолар түмүгэ.
Хоһоон — олох философията,
Хоһоон — тыл экономията
Аҕыйах тылынан энсэн этии,
Киэн санааны хото биэрии.
Хоһоону хоннохтоохтук хохуйуу
Туспа-ураты дуохуйуу
Айылба сэдэх биэриитэ,
Алып тылы инэриитэ.

* * *

Тылар тулук үөрүнүү,
Үмүөрүһэ көтүлэр.
Хоһоон тыла төрөөн,
Хоһоон айдым күн өрөөн.

* * *

Биир таммахпын
Байхал уутугар,
Биир умнаспын
Быйан от хонуутугар.
Биир сурааһыммын
Хааларыам дуо
Уус тыл ураты дойдутугар?
Чыпчылбантан турар
Бүтүн олохпор.

* * *

Лирам кылын таарыйан
Хоһоонум хомуһа тыаһаата.
Санаам ситимэ дьэнкэрэн,
Иэйиим музата оонньоото.
Дьэнкир салгын дьизэрэнкэйдээн,
Дьэргэлгэн кустуга дьиримнээтэ.
Хаарбыт үрдэ күлүмүрдээн,
Сааскы кэмнэн эбэрдэлээтэ.

* * *

Суруйар-айар аналаахтар
Туойар-хоһуйар саннаахтар,
Тылы эрийэн-мускуйан,
Үөл талахтыы избэн
Ох оностон ыталлар,
Уот харахха табаллар.
Тыл — сүдү күүстээххин,
Тыл — анабыл күлүүстээххин.

* * *

Мин санаам долгуна
Тыалы кытта барсар,
Мин ырыам ымыыта
Тойук тыллаахтыын ыңгырсар.

Тылы тыынныыр саннаахтар
Тэйиччиттэн бэйэбитин билсэбит,
Сананы ыйар санаалаахтар
Хоһоон хомотугар түмсэбит.

Хоһоон холууптара көтөллөр
Түбэ айыттан куһугуруу,
Баардаахтар баардара етөннөр
Чункуппат кинилэри соботохсуйуу.

* * *

Тинһэбин хоруонкалы
Хоһоонум тылларын
Тыл араас өнүнэн
Сахам тылын кизэргэтээри,
Кэрэтин бэлиэтээри,
Эгэлгэтин этээри,
Сахам тыла барахсан
Сайаһаскын, сымнаһаскын.
Сүрэхпин сылаанньытар
Чугаскын, сылааскын.
Куппут-сүрбүт чөл буолуо
Төрөөбүт төрүт тылбытын
Нуура суох таптыыр,
Өбүгэбит үгэһин ытыктыыр,
Сахалыы иэйэр-куойар,
Ыраастык ыпсаран сангарар
Сахалар буоллахпыттына.

II тинилик

Тыытар тыллар

* * *

Табах тардыы,
Арыгы иһии —
Бу бытааннык
Бэйэбэ тийийинии..

* * *

Тэпсилибит суолга
Туох даһаны үүммэт,
Сырыы дыахтарга
Кэнчээритэ да өнүйбэт.

* * *

Көрдүм ойууну,
Дүнгүрдээх ойууну,
Турукка киирэн,
Аартыкка ойууну.

* * *

Дьахтара суох дьиз
Оһоһо суобун кэриэтэ,
Ону мин эһиэхэ
Бэлиэтээн этиэм этэ.
Мээнэбэ эппэттэр:
Дьиз оһохтоох,
Киһи ойохтоох буолуохтаах.

* * *

Табахсыт кыһы сылаабыт,
Пепельницаны да сытырбаабыт

Биир диэтэххэ,
Омуннаах да буоллар, оруннаах.

* * *

Кыггаанах тимири
Кытардан таптайаллар,
Киннээх кинини
Кытара кыыһырдан кыайаллар.

* * *

Сүдү сис хайаны
Көрөбүн ытыктыы, сүгүрүйэ.
Хас сыл, төһө үйэ
Турдабын эн, Ытык хайа...

* * *

Ыраас да ууну буккуйдааха,
Түгэбин хаһан будулуттааха,
Киртийэрэ биллэр буоллаҕа.
Ама да кинини аһара хаһыстааха,
Дууһатын түгэбин тыыттааха,
Хайаан сөбүлүбэй, сөп диэбэй?

* * *

Эн миэхэ күн курдук күндүгүн,
Таптыыр, ахтар сэгэрим.
Ол эрэри эн миигин тоҕо
Кыһынны күннүү сылыпкаккын,
Сылаас хараххынан көрбөккүн?

АНЫҒЫ ДЬАХТАЛААР МЭТИРИЭТТЭРЭ

(Пародия)

Дьыалабыай дьахтар

Хонор хаастыы
Хоноччу туттубут
Хотун хаан көрүнгээх,
Сааһын тухары
Салайар үлэбэ
Үлэлэбит кэрингээх.

Ас-танас инмит,
Арыы-сыа ньалбарыйбыт
Өн-тот көстүүлээх,
Өбүлүбэт өтүүктээх
Үтөө-мааны көстүүмнээх,
Хаамардыын-сиимэрдиин,
Туттардыын-хагтардыын
Боччумнаах-оттомноох.
Тыла-өһө ылыннарылаах,
Сангата-ингэтэ ыйааһыннаах.
Аныгы айдааннаах үйэ
Араас албастарыгар
Эрбии биитинии,
Тэнгэ эриһэр
Дьингээх хотун хаан
Дьыалабыай дьахтар.

Коммерсант

Улуу Кытай омугун
Талбыт табаарын
Икки илиитэ
Эрэһинэлии уунуор диэри,
Суумка, таһаҕас бөбөтүн
Соскойдоһон-сыскайдаһан
Массынаттан массынаҕа
Мэнэйдэһэн олорсор.
Дэриэбинэ дьахталларын
Мэйиилэрин сүүйтэлиир.
Биир кэтииттэн
Тэһэ барар,
Биирдэ сууйбуттан
Хайа ыстанар
Уу чалахайыныы
Кэбирэх таһаһын
Бэйэбит билэбит,
Хайдах табаарын
Атыылаан айбардырын.

Хобуоччу

Атабын төбөтүгэр
Үмүрүччү үктэнэн,
Сыбдыа сылдьан
Ылаы кэрийэр.

Отон саға оччугуйу
Обус саға онгорон
Омуннаан кэпсиир,
Куоска саға кыраны
Тиигир саға тэнитэн
Оннук үһү дин
Үһүэйэн онгорон
Үлүннэрэр, үлэннэтэр.
Хобу-сиби хомуйар
Холбоѳор кулгаахтаах,
Кырдыгы-сымыйаны
Таптаан тарѳатар
Уруктаах уостаах,
Киһи кулгаабын
Хайа көтөн киирэр
Хатыылаах тыллаах.
Кыһыл тылынан
Кынаттанан кыыраар.

Модница

Самытын эрэ сабар
Мини-дѳууппа дуомнаах,
Бүтэйдии ыйдангарар
«Леванте» колготкалаах,
Эротичнайдык көстөөрү
Сетка кюпталаах,
Тэллэй курдук тэллэйбит
Тэллэбэр сэлээппэлээх,
Сахсырѳа харабыны
Хара ачыкылаах,
Үчүгэйдик көстөбүн дин
Үтүөмсүйэ туттубут.
Хара ачыкытын
Аргый сэгэтэн,
Кынат курдук кыламаны
Кыһанан-мүһэнэн тэрбэннэтэр,
Огосто-огосто
Хааман-сиимэн кэдэннэтэр.
Ис дууһабын, майгыын
Көрүммэккэ-көннөрүммэккэ
Хайдах да тупсубаккын,
Үчүгэй буолан көстүбэккин,
Кэрэ буолан кэлбэккин.

Кик-боксер

Күлүгээн уолаттарган
Көрүнэргэ, көмүскэнэргэ,
Кулгаах тааска тэбэргэ,
Хара быарга да саайарга
Кик-боксер кыргыттар,
Дьэ, дьулаан кыргыттар.
Манньык кыһы
Кэргэн ыллахха
Мөлтөх киһиэхэ
Олус сэрэхтээх.
Иһэн-аһаан кэллэххэ
Кэтэххэ да тэбиллиэххэ,
Орон да анныгар
Симилиэххэ-киириэххэ
Аа-дьюо сөптөөх.

Күнүүһүт

Күнү быһа
Сылайа сыһа,
Кытара буһа,
Кыһыйа-кыйытта
Эрин эрйдээх
Таһаһын бэрийэр,
Сиһилии үөрэтэр,
Сирийэн көрөр.
Сыттаан ылар,
Уга сыһар.
Дьэ, доѳоор,
Булла эбээт,
Биир утабы —
Будьурхайы,
Кытархайы
Кыланан иһэн кыатанна,
Хаһытаан иһэн
Хам барда.
Бэйэтин киэнэ
Буоларын билэн
Арыый бэттэх кэллэ.
Ол да буоллар
Сөп буолбаат,
Дууһата син биир уоскуйбаат.

Курортница

Сыаната ыарахан диэбэт,
Санаатын олох түһэрбэт.
Саас, күһүн буолла да
Сэниэ мунньуна,
Сыа уулара
Собуруу дойду диэки
Сапсына турар,
Суола сойор,
Онно онгойор.
Куртаба ыалдьар аатыран
Ключевой уунан
Утахтанар үһү,
Кубарыйдаба аатыран
Клюкванан эрэ эмсэхтэнэр үһү.
Куурусса курдук тонсуйан
Киилэ да эбиллибэтэх,
Оттой да бэттэх кэлбэтэх.

Тумук

Улуу убайбыт
Өксөкүлээх Өлөксөй
Өрөбөлүүссүйэ иннинэ
Айан хаалларбыт
Сэттэ мэтириэттэрэ
Билинни да бириэмэбэ
Күүстэрин сүтэрбэттэр.
Икки атахтаах,
Иннинэн сирэйдээх
Баарын тухары
Син биир дьахталлар
Араас мэтириэттэрэ
Баар буола туруохтара.

ДАБЫЛЫАННА ЫГЫЫТА

(Юмор)

Кабинетыгар олорор быраас
Эргиччи сырдык, ып-ыраас.
Ыларыһах ынчыктаан киирдэ,
Быһа бырааска тийдэ.
Эмчит кыралаан кыйытта:

— Тугун ыалдьар? — диэн ыйытта.
— Оо, олох иэдээн, накасаанна,
Ынырык улахан дабылыанна.
Бырдах кэлэн олоодобуна,
Эппиттэн тумсунан обордобуна,
Аһаан абыранаары алдыанар,
Иһэ тутта хайа ыстанар.

БААННЫККА

Ыһыыга үлэтир Өлөксөөн
Олуһун даҕаны киртийдэ,
Өрөбүл күн дьэ өрөөн,
Баанныкка сууна тийдэ.

Суунар өгө ыараан
Уон тыһыынча буолбут.
Онтон көхсө кыараан
Киһибит олуһун соһуйбут.

Дуоһунаһын боччумнук толорон,
Хассыыр мотоллон олорон:
— Быһа хамнастан тутулар
Онтон дьэ, тугун тулар?

Өлөксөөн арыый уоскуйда,
Үөһээ-аллараа тыынна,
Ийдистэ киртийбит төбөтүн
Ийдистэ дэлби суунна.

Кирдээх үлэлээх Өлөксөөн
Нэдиэлэ аайы сайбанна,
Биир үтүө күн дьэ,
Хамнаһын ыла аттанна.

Хаасса айабын өнгөйдө,
Илии баттаары төнкөйдө,
Олуһун диэн өмүрдэ,
Кэннин диэки тэмтэрийдэ.

Хамнаһын дуомун бүтүннүү,
Тугу да ордорбокко —
Барытын суунан кээһээхтээбит,
Бүтүннүү баанныкка эһээхтээбит.

ДБААТ ДБАЛЛЫГА ДБАЛБАРЫЙДЫН

Тардыбат оһохтуу буруолаан,
Тардаллар оһолор табағы,
Иһэллэр арыгыны боруобалаан,
Итирэр хайдағын билээри.

Сыйа-баайа уччуйан
Субуота аайы иһэллэр,
Уохтаах утахха убанан
Өйө суох итирэллэр.

Оһо дьоннор, өйдөөн,
Арыгы, табах буортутун.
Ыччат дьоннор, ыраналаан,
Арыгыттан араһсар уустугун.

ДБАХТАР БОКСАТА

Дьахтар боксата
Дьаабы костүү.
Охсуһаллар дии,
Толору түөскэ
Буортулаах ини,
Искэ-үөскэ,
Төрүүр-ууһуур
Аналаах дьонно.
Рингэбэ охсуһар,
Туора сотуһар
Намчы кыргыттары
Көрөбүн соһуйа,
Соһобүн сонһуйа.
Элбэх ээ
Спорт көрүнгэ,
Сылдың ээ,
Бэйэбитин көрүнгэ.

ХАРА КӨМҮС

Туох буолуой
Мөссүөнэ мөкүтэ,
Дьүһүнэ бүрэтэ,
Сирэйэ марата,
Тиригэ харата.
Туох буолуой

Муннун мэнгэ,
Онтун бээ,
Хара көмүс тэнгэ.
Суобаһын ырааһа,
Сүрэбин сылааһа
быраап,
Ону өйдөөн кэбис,
быраат.

АЛДБАММАТ АРААДЬЫЙА

Хаһан да алдхаммат араадыһа
Сонунун истэбин арадыһа,
Хоп-сип холбуйата холбонно,
Үөн-көйүүр уйата оронно,
Түүннэри-күннэри айманна,
Тыл-ос туустааһа
уулуу сайбанна.
Олбу-солбу сурах-садык
Илим хотоһоһунуу хостонно.
Ситимэ да суоһу силбээн,
Холооно да суоһу холбоон,
Сил да саһаны силимнээн,
Сап да саһаны салһаан
Кэпсээн-ипсээн тарһанар.
Биирдии киһи биирдии тылы
Эбэн-сабан, дарбатан
Сыалай арамаан айыһлар.
Бөһүөлэк түгэбэр тийиитигэр
Икки бүк саллайар,
Ой дуораана буолан
Төттөрү охсуһуутугар
Үс бүк улаатар.
Ууну-хаары эрдэр
Уһуктаах тумустаахтар,
Салгыбат сагнаахтар,
Доруһалаах «айымныһлаахтар»
Сир аайы, муннук аайы
Сиик тэллэйинии
Салгыны буортулаан
Тунуйа үүнэллэр.

АРЫГЫ АБААҢЫТЫН ЫРЫАТА

Иэгэйэр икки атахтаабы
Иннэри итирдээри
Испиир буолан итиллибитим,
Арыгы буолан айылыбытым.
Чычаас өйдөөбү,
Дэбдэн майгылаабы
Бултаһан буулуубун,
Мэйиилэрин уулуубун.
Улуу да өйдөөбү
Уу мэйиилибин.
Модун да күүстээби
Сыраан иннирдийбин.
Үтүө да дьүһүннээби
Мөкү мөссүөннүүбүн,
Көнө да унуохтаабы
Тордуох монуоннуубун.
Отуттаах да уоланы
Обонньор онгоробун.
Аһара туттубуту
Аа-дьуо тонгоробун,
Үгүһү үссэммити
Үргүлдүү үлүтэбин.
Улахан да омуктары
Удьурдарын сарбыйабын,
Кыра да омуктары
Кыдыгыра кыргабын.
Дьааттаах дьаллык
Арыгы буоламмын
Иннинэн сирэйдээби,
Икки атахтаабы
Олобун огдолутабын,
Отуорун хамнатабын.
Буортубун билэллэр,
Син-биир иһэллэр,
Миигинэ суох
Харчылара хамнаабатты,
Эргиннэрэ эргийбэтти
Хабалаба хам ылардылар,
«Ха-ха», — хабарбабынан күлэбин,
«Һа-Һа», — саһыгырыы үөрэбин.

III тиилик

Айылба ситимигэр

УРАТЫ КУОЛАС

Ураты дыкти куолас
Уйаҕас дорбоону көтүттэ,
Олохпор ыраас өрүтү
Өссө күүскэ көбүттэ.

Ураты дыкти куолас
Уйулбабын долгутта,
Саһа, сырдык сүүрээни
Эймэнэр изйиибэр кутта.

Иэйэр киһи барахсан
Музыка долгунугар устабын,
Сирдээби түбүктэн арахсан
Көмүс туманга умсабын.

Ыраас ырыа матыыба
Ыраата, кыйыһыа көтөбүн,
Онтон эмиз чугаһаан
Өссө кэрэтийэн төннөбүн.

ЫЙ

Ый тыргыла тыгар сырдыгар,
Сардана сыһыйылар ылыгар
Тардыстар санаам ситимэ
Ый тардар күүһүгэр бэринэ.

Туолбут ый өгнөөх сыдьаайа,
Түүннү күммүт күөх толбоно
Сырдатар ийэ сирбитин
Оһуордуу дыктитик киэргэтэн.

Сирдээби дьоннор сигилибит
Бэрт өрдөөбүттэн билибит,
Ый дьайар-айар күүһүттэн,
Ый тангаралыы сүдүтүттэн.

* * *

Чэннээх балаҕан иһигэр,
Наара оронум сиһигэр
Куобах суорбаммын саптаммын,
Ороммор ойобоспунаан сытаммын
Көмүдүөк оһоһум уотугар
Кыһыл чох кыламныырын
Кынастаһа одуулуубун.
Бу манньк өйдөбүл
Өйүм түгэбэр сыдыар ээ,
Өбүгэм тыһна биллэр ээ.
Оннук олобу отой билбэт
Билигини үйэ киһитигэр.

СААСКЫ ХААР

Иннибэр сып-сырдык сыһыыга
Ып-ыраас хаар туналыар,
Ыл суруй, хохуй дизбиттии
Араас өнгүнэн уларыар.

Сөрүүн сааскы салгыны
Түөһүм мунунан эбирйэбин,
Сыһыа уһуктар айылҕаны
Сонургуу көрөммүн үөрэбин.

Сааскы күндэлэс күнтэн
Кутум-сүрүм күүһүрэр,
Чабылхай, дьоллоох түгэнтэн
Этим-сииним эрчимирэр.

Хохуйуох-туойуох уйулҕам
Бу кэрэ кэмнэ уһуктар,
Тылым-өһүм, тойугум
Өссө чочуулар курдуктар.

Орто дойду оһолоро
Айылҕа сорбото буолахпыт,
Бу сиргэ олох оһоро
Араас дьылҕалаах кэллэхпит.

СОРГУЛААХ СОНОҕОҕУМ

Сизр аппын миинэммин
Сизлэрэн-сикситэн иһэммин,
Кэрэхсии көрөбүн мин
Кэрэ дойдубун биһирээммин.

Атым айанныыр тэтимигэр,
Аартык суолга дьоруо битиитигэр
Холуу/истэбин музам изьиитин,
Хоһоонго хоһуулар дэгэтин.

Мин мингэм, соргулаах соноһоһум,
Мин сыыдам-сындыыс оноһоһум
Көмүс туйабын тыһаа хабылла
Көгүүй, хоһоонум, хомуһунан айылла.

ХОМУС

Хонкунуур хомуһун хомус
Дьүрүскэн тойугун истэбин,
Этитиилээх этигэн хомус
Этэрин сүрбүнэн сүһэбин.

Дьүрүһүйэр дорбоон тохтор
Үөһэттэн үөтэн, туотан,
Дырим долгун тарбанар
Дьэргэлгэн сиигэр ситэн.

Этитиилээх этигэн хомус
Эмтиир-томтуур күүстээх,
Уоскутар, сынньатар алыптаах,
Истэр, сэргиир көдүүстээх.

ХОҕООННЬУТ ТҮҮЛЭ

(Таланныы)

Сурунар судургу остуолбар
Ыраас кумааҕы туналыар,
Сыһыа улаатан, тунааран
Хаар куйаарга кубулуйар.

Уна өттүбэр күнү солбуян
Сырдык светильник үлэлиир,
Уруу-хаан уруучукам
Төттөрү-таары сүүрэлиир.

Хомурахха хоһооннорум төрүүлэр,
Хоодуот дьөһөгөй оботунуу
Күн сирин көрөллөр-истэллэр,
Сөбө билэн, сонургуу.

Хомурахха хоһооннорум төрүүлэр,
Хонугунан хаар куйаарга өрүүлэр,
Тыйыс дойдулаах буоламмыт,
Сахабыт сирин таптааммыт.

КЫТААНАХ САНАА

Кылаана кыларыйбат,
Булгуруйбат-сынгарыйбат
Күүстээх, модун санаам
Кымынан кытыастар
Кутааланар уотугар
Дьулуурбун, тулуурбун
Ыстаалы хатараммын,
Дьэбир-өһөс хааммын
Киллэрэн тураммын,
Эр санааны эрэйэр
Эр киһи буоламмын
Этэ-тыына турдабым.
Орто дойду олобор
Өһөс санаа соробор
Өһөс санааны эрэйэр
Эрирдээх күннэрдээх,
Кытаанах түгэnnэрдээх.

ЫЙДАҢА

Уу чуумпуга
Уу килэрийэр,
Уу нуһаран
Уу урсунугар
Туолбут ый
Күлүгүн көрүнэр,
Күөл күөнүгэр
Сөгүөлээн төкүнүйэр.
Күөбүнэн толбонурар
Ыйдаҥа сырдыгар
Түүннү айылба
Нуурайа нусхайар.

Хойуу хомустаах
Хомустаабым күөлүттэн,
Туруору сыырдаах
Эниэтин үрдүттэн
Түүннү айылбаны
Дуоһуйа көрөбүн,
Астына сөбөбүн.

АЙЫЛБА СИТИМИГЭР

Саһарар саһабы одуулаан
Сыдьаайар сырдыкка тахсабын,
Көбөрөр халлааны уңуордаан
Куугунуур куйаарга умсабын.

Сүһүмнуур сулустар уоттарын
Сырдыргыыр кыымнарын ыһаллар,
Сыдьаайар, сырдыр оохтарын
Сир ийэм дьонугар ытталлар.

Туспа ураты туруктан
Утуйан турбуттуу уһуктан,
Сирдээби олохпор төннөбүн,
Тулабын сагалы көрөбүн.

МИИНЭР МИНЭМ

Миинэр минэм,
Сир атым
Сизлэ-кутуруга
Сирэли умайбахтыы
Сизлэн сикситэр,
Сүүрэн дьигиһитэр.
Техника үйэтэ
Буолтун ди иһин,
Сылгы ииттэр
Саха киһитэ
Ата суох —
Атаба суох.
Ураанхай омугар
Дьөһөгөй обото
Олобун сорбото.

* * *

Алааһым сабатыгар,
Чарангым быыһыгар,
Аар хатыным
Сөрүүн күлүгэр
Сынньана олорон,
Намылхай лабаа
Сэбирдэх быыһынан
Күн көмүс утабын
Күлүмнэтэ ыһарын
Сага көрбүттүү
Сага аллайа,
Санаам манньыйа
Сонуургуу көрөбүн.
Күөх лахтаах
Намчы сэбирдэххэ
Хааппыла уу
Ытарбалы ыйаммыт
Алмаас таасты
Күн күлүмүн,
Чөмчүүгүн ингэриммит.
Өйдөөн-дүүлээни,
Болбойон көрдөөххө,
Айылбабыт барахсан
Үчүгэйэ үгүһүн.

* * *

Киһи аймах
Киирэн турдаба
Хайы-үйэбэ
Сага үйэбэ.
Үһүс тыһыынча
Үрдүк үрдэлигэр
Үүнэр үйэбит
Аанын арыя.
Симэнэн турабын
Күөх харыйа
Дьон-сэргэ
Сүргэтин көтөбө.
Дьол-үөрүү
Кыымынан ыһабын
Сылааһынан хаарыйа,
Тырымны тыгабын
Күөх харыйа.

СААС

Унньуктаах уһун кыһын кэнниттэн
Саңдал сааспыт саңдааран кэлиитэ,
Саха барахсан сырайдыын сырдыыр,
Санныяр санааны кизэр кыйдыыр.

Сааскы чабылхай сылаас күнтэн
Иһийбит айылба ирэн уһуктар,
Туус маһан туналы тулдуктар
Саңдал сааһы аһалбыт курдуктар.

Хатын намчы имигэс лабаата
Сааскы сиккиэрдийн эбэрдэ этэрдий,
Далбаатанар дии иэйэрдий,
Кырыа кыһыны тус хоту атааран.

УЛУУ ӨРҮСПҮТҮН ХАРЫСТЫАБЫН!

Киин куораппыт
Кирэ буораппыт:
Кирээһин, помуйатын,
Бөбүн-сабын, туалетын
Улуу эбэбит уутугар
Ким эһпиэтинэһин суотугар
Курулаччы куппута,
Сыбаалкаба кубулуппута
Төһө өр буолла,
Хас сылын туолла?
Омсолоох үбүлүөй,
Эһпээһин үлүбүөй.
«Уохтаах уобурдуу»,
Сыһа саныбын дуу,
Сагалы дьаһанар,
Саганы айар,
Саганы истэ иликпит —
Өркөн ойдоох
Уһулуччу ачыанайдартан,
Барыны тобулар
Толуу тойоттортон.
Киин сиргэ
Боччум бэдэрээлэр
Тугу этэн эрээлэр...
Сэргэх санэпидтэр
Сэргизэби тугу да эһпээттэр.

Абыйах балбаах
Күөл үрдүгэр
Албас тобуннабына
Атыр айдаан.
Саха сьалдыата
Уһулуор дизри
Ыстараап ынырыга,
Сэрэтии кьтаанаба.
Намнар, биһиги,
Ньамырбатыбыт ээ
Илиистиктээх балыгы,
Үөскэтэбит ээ
Үөннээх салыны.
Биһиги эрэ буолабай,
Улуу Эбэбит уутун
Иһэр-аһыыр
Үгүс буолаба.
Аба баһылык
Ылсыа дуо дыһалы
Сыыдамнык-суһаллык,
Правительство, Ил Түмэн
Үлэлэһиэ дуо, түмсэн?
Мунгур уһукка
Ыктарымыахха муннукка,
Фильтр наада биһиэхэ
Ыраас ууну иһиэххэ.
Тыын бопшурус
Турар биһиэхэ
Уонна эһиэхэ.
Быраастар, быһаарсын,
Наада буолла
Далааһыннаах акция,
Тутулуктаах онтон
Бүтүн норуот-нация.
Сангата суох олоруман,
Балык оруолун толоруман.

IV тиилик

Анабыллар

П.А.ОЙУУНУСКАЙГА

Тыл илбиһин ингэриммит,
Дьонго-сэргэбэ биһирэммит
Саха аймах чулуу уола
Норуотугар хаалларбыт суола
Аартык буолан арылыйда,
Чолбон сулустуу чабылыйда.

Саха тыла күүстээбин,
Айар тыла илбистээбин
Аар-саарга аатырдыбыт,
Киэн эйгэбэ таһаарбыт
«Ньургун Боотуру» суруйан,
«Кыһыл Ойууну» айан.

Уус тыллаах улуу убайбыт,
Уһулуччу уруйданар поэппыт,
Охсуһуу өргөһүн туһпутун,
Саха дьылбатын туругурпутун,
Саха сайдарын туһугар
Очурга обустарбытын уһугар.

Улуу убайбыт Былатыан,
Балыырга түбэспитин кыһыгытан!
Саха куттаах баарына
Саха сангалаах саарына
Өрүүтүн уруйданар буолуоҕа,
Куруутун очуоска туруоҕа.

АРБИТАҒА

Аабабын Арбита хоһооннорун,
Сөбөбүн дьобуннаах дьобурун,

Умсугутар уус тыл күүһүн,
Булбут эбит арыяр күлүүһүн.

Тийэн кэлин сүдү талаан
Үгүс сыллары курдары туораталаан,
Саха омугар — ураанхай уһугар
Буолбатын Эн, туора талаан.

Үүнэр үйэлэри, кэлэр кэмнэри
Аһара түһүөн, улуу пэйээт,
Хара балыыр хараҥа былыта
Күн бүгүн халбарыйда эбээт.

ЫТЫК ЫЛДЬААҔА

И.Е.Винокуровка

Ылдыаа көгүл иһин дьуккүөрүгэр,
Ынырыктаах охсунуу мөккүөрүгэр
Ыччат сааһыттан суолу тэлбитэ,
Ыарахан сэрии тыйыһын билбитэ.
Сут-кураан, уот-сэрии
Суостаах сылларыгар,
Дыбардаах дьылларыгар
Салайар үлэбэ сатабылын көрдөрбүтэ,
Сахатын дьонун үгүстүк өрүһүйбүтэ.
Хорсундук көмүскэспитэ Баһаарыны,
Хоодуоттук өрүһүйбүтэ үс классигы,
Киксэн-баайсан үлэтиттэн уһулбуттара,
«Кири-хобу» үрдүгэр купшуттара.
Олобор үгүс моһолу тулуйбута,
Очуру, туоратыны уйбута,
Булгуруйбат модун санаатынан,
Бойобуой, чизһинэй майгытынан.
Өксөкүлүү хорсун Нам уолун
Өлбөт-сүппэт бэлиэ суолун
Норуота сүгүрүйэ ахтыаба,
Ыччаты ытыктыы таптыаба.

V тИИЛИК

Таптал — дьикти күүс

МАННАЙГЫ ТАПТАЛЫМ

Маннайгы хаарды
Сырдык, ыраас
Маннайгы тапталым
Умнуллубат кустуга,
Умнуллубат сулуһа
Билигин да сыдыаайар,
Санаабын сырдатар.
Тунгуй сүрэбим
Туймаардар изйиитэ,
Ыраас ыра санаам
Ымы чыычааба
Маннайгы тапталым.
Сааһыран олорон
Сытыгытык саныбын,
Хойукку хоһооммун
Эйиэхэ аныбын.
Билигин дабаны
Эйигин, сэгэрбин,
Истинник таптыбын.
Тингийэр сүрэбим
Тингиргиир ритмэ,
Изэйэр дууһам
Намылайар матыыба,
Саныыр санаам
Сандаарар сарыала,
Өйүм-санаам
Өрүкүйэр тойуга
Маннайгы тапталым.

* * *

Эйиэхэ көрөбүн
Үтүө дьахтар,
Далбар хотун
Кэрэ мөссүөн
Мунутуур чыпчаалын
Эйиэхэ көрөбүн.
Дьахтарды ураты
Нарын дьүһүнүг
Умсугутар күүһүн
Эйиэхэ булабын.
Кэрэ дьахтар
Дьүһүннээх үтүөтэ,
Кэрэ дьахтар
Сибэкки кэриэтэ
Намыһын арыябын.

ХОБУЛУК ТЫАҤА

Кытаанах таас суолга
Хобулук тыаҥа
Уратытык иһиллэр,
Чуолкай тэн тэтимэ
Чуордук бэриллэр.
Эргиллэн да көрбөккө
Сүрэхпинэн сэрэйэбин,
Курдатты билэбин.
Чүмэчилии көнө,
Дылыгырас унуохтаах,
Үчүгэйкээн толору,
Көнө атахтаах,
Манньык эрэ, кини эрэ
Чуолкайдык хаамыахтаах.

КӨРСҮҮҮ

Эдэр сааһым
Эймэнэр тапталын,
Эйиигин, сэгэрбин
Сонуччу көрсөммүн,
Үлүскэн үөрүү
Көмүс тумана
Уобуруччу курдук

Курдуу кууста,
Тулам барыта
Күннүү тубуста.
Сааһыра барбышын
Саарбахты барбакка,
Чөл ыраас тапталым
Чөһөрүйэр чүөмпэтигэр
Өйбүн сүтэрэ,
Умайа умустум.

* * *

Сайынгы сылаас ардактан
Сыйа, аргый аһылыбыт
Сардаана сибэкки дьөрбөтүнүү
Сэгэйбит сииктээх уоскуттан
Нарын, кэрэ туох баарый?

* * *

Сонуччу сонун көстүү —
Хойуу да хаар түһэр үлүктүү
Туналы сырдык сыйыттан,
Хаар туман быһыттан
Оргуудук сыйа, сэрэнэн,
Тахсан кэлиг, сэгэрим, эн,
Кырсан бэргэн кылбааран,
Хойуу кыламаньыг кырыаран.
Олус да нарын, кэрэ эбиккин,
Ол да иһин түүлбэр кирибиккин.

* * *

Сырдыгынан сыдыайар
Толуу-мааны сөбөрөн
Күн тэнэ ылаарар,
Чочуйбуттуу ураты кэрэн
Ууларар, умсугутар,
Сүрбүн-сүрэхпин
Сүүдүтэ миньитэр.
Таптал — дьикти күүс,
Саастаах да киһини
Эдэрдии имэнгирдэр,
Сүһүөхтүүн эрчимирдэр.

ДЪААНҮЫМ КЫЫНА

Сааным тухары саныы сыддыбын
Сайаґас майгылаах Дьааным кыыһын,
Сааһырдарбын да умнубаппын
Сылаас мичээрдээх харабын кыымын.

Имигэс тарбахтаах илиитин сылааһа
Билигин да санаабар баар курдук,
Дууһам түгэбэр тапталым былааһа
Угуйар уоһун сүтэрдэт куруук.

Үгүс сыллар сыбарыйан аастылар,
Кэрэ кэмнэр саґахха састылар,
Умулубат Хотугу Сулустуу
Өйбөр өрүү кырдыбат Дьааным кыыһа.

* * *

Түһэр хаардыы чэлчэкирик
Дэгэйэ дугунан иһэбин,
Сэгэччи көрдүт сэгэрим,
Оо, мунура суох кэрэбин.

* * *

Кырылас кумах быыһыгар
Кылбачыйар көмүһү көрөрдүү
Эймэннэс элбэх дьон быыһыгар
Эйигин көрөбүн бэлиэтии.

* * *

Өр да күүттүм
Бу күнү, түгэни.
Өр да кэтэстим
Бу кэми, кизһэни.

Киирэн кэллим сэргэхтик
Арыый ааммын сэгэтэн,
Көрдүн сүр үчүгэйдик
Таптыыр сүрэхпин өрүкүтэн.

Куустуһан турдубут өр
Сүрэхпит тыаһын иһилии,
Кууста биһигини эргийэ
Дьол кустуга иилии.

* * *

Айылға
Сиздэрэй сибэккитинии,
Танара кийиитинии
Күп-күөх, чап-чараас
Былаачыйа кэппиккин,
Оо, кэрэ да эбиккин.
Чэлгийэ симэммит чаранга
Лыах буолан тэлээрэбин,
Мин таптыыр сэгэрим
Мунура суох кэрэбин.
Туохха холохпун булбаппын,
Хаста хатылыахпын билбэппин
Мин тапталым ымыгтын,
Мин сүрэбим танаратын.

VI тийлик

«Иэийи эйгэтигэр»

«ТӨЛӨН» КҮЛҮБҮРЭС ТЫЛА

Хайбаатаххына сэмэйдик үөрүөм,
Хомуруйдааххына өһөстүк үөрэниэм,
Олох сизн түһэрдэххинэ —
Сангата суох ньам барыам.

Аабааччыларыгар, кириитиктэргэ туһулаан манньк тыллары чахчы сэмэй уонна айар үлэбэ ис дууһатыттан ылсыбыт эрэ киһи суруйуон сөп. Бу I Хомустаахха баар «Төлөн» дин литературнай түмсүү чилиэнэ Николай Федотов тыллара. «Иэийи эйгэтигэр» дин дьобус гыннан баран олус табыллыбыт, сиппит-хоппут кинигэ автор литература үрдүк мындаатыгар эрэллээхтик өрө дабайан эрэрин көрдөрөр. Бу кинигэни аахпыт киһиэхэ хайдах да авторы «сизн түһэрэр» эбэтэр «хомуруйар» санаа кирибэт: оннук тупсабай тыллаах-өстөөх, аабааччыга араас санааны сабар ис хоһоонноох хоһооннор, кэпсээннэр кирибиттэр.

«Айар талааннаахтарга» дин хоһоонно поэт айар талааны, айылбаны, аан дойдуну кытта алтыһыны сайыннарарын, иэйэр илбис ийэ сири кытта сибээстээбин бэрт имигэстик этэр:

Хоһоонум тылын
Хонууттан хомуйабын
Сэдэх сибэккини
Көрдөөн булбуттуу.
Ырыам тылын
Ыйданаттан ылгыбын,
Ый күндү тааһыгар
Солуччу тайаммытты.
Тойугум тылын
Толоонтон толоробун.

Кырдыга даҕаны, айылба абыланар ыларбатах киһи поэт да, ырыаһыт да буолбат. Улуу Пушкин бастакы иэийи-

тэ айылба кэрэ көстүүтүттэн сабыллыбытын туһунан манньк суруйбуттаах:

В те дни, в таинственных долинах,
Весной, при клинах лебединых
Близ вод, сиявших в тишине
Являтся муза стала мне.

Оттон биһиги бастың поэппыт Николай Рыкунов айылбаба эрэ табыстар, хоһоон айан ботугуруу сылдыар үгэстээбэ дииллэр. Дэлэбэ даҕаны «ходуһа ырыаһытын» ааттаныа дуо?

Николай Федотов — Бүлүү уола. Нам сирин-уотун таптаан, дьонун-сэргэтин сөбүлээн, «кэлий» киһитэ дэппэккэ да, дэммэккэ да хоһоонугар дьингнээх Нам патриотун куолаһа иһиллэр:

Элиэнэ Эбэ хотун
Эгсизэли киэн хототун
Собуруу аартыгыттан
«Үс сэргэ» аттыттан
Киэн-куон
Нам сирин
Дуоһуһа көрөммүн
Нохтолоох сүрэбим
Олуһун долгуйда.

Манна даҕатан эттэххэ, Хатырык олохтооҕо, тыл ветарана Иван Сивцев «Эгсизэлигэ» «Олохтоохтор уонна кэлий дьон» дин бэрт толкуйдаах ыстатыйата тахсыбыта. «Саха киһитин, ханнык да улуустан үлэлий кэлин, «кэлий киһи» дин ааттыыр — бу олохтообумсуйуу, туора көрүү, культурата суох быһыы», — дин Иван Сивцев саамай сөпкө суруйар.

Суруйааччы, поэт уйан дууһата таптал тиэмэтин хаһан тумнубута баарай? Ол сизэринэн автор таптал туһунан хас да хоһооннордоох. «Маннайгы тапталым» дин саха народнай поэта Савва Тарасов хайбаабыт хоһоонугар автор бастакы тапталын туһунан манньк тыллары аабабыт:

Тунуй сүрэбим
Туймаара иэийитэ,
Ыраас ыра санаам
Ымы чымчааба —
Маннайгы тапталым.

Кинигэбэ автор саха биллиилээх дьонугар: Илья Виноуровка, Арбитаба, Таллан Бүрүбэ, Николай Рыкуновка, Харысхалга анабыллары суруйбуттара кирибиттэр. Ол

курдук кини бастакы хоһооннорун «Энгсиэли» хаһыакка таһааран, айар үлэ аартыгар сизтэн киллэрбит духуобунай учууталыгар, Николай Рыкуновка махтал тыллары аныыр:

Элиэнэ Эбэ хотун
Энгсиэли хочотун
Килбэйэр киинигэр
Нам сиригэр
«Отуу уотун» күөдүтэн
Үгүс дьону түмпүт,
Санаатын эппит,
Көрүүтүн тэниппит.

Орто дойду олобор буола турар быһыыны-майгыны поэт туох баарынан ылынар, олох төһө да олурдаабын-мускуурдаабын иннигэр кинини таптыыр, үчүгэй мэлдьи үрдүкү буоларыгар эрэнэр:

Орто дойду олобо бараксан
Күндүгүн, кэрэбин, дьиктигин,
Сидьинтэн-албынган арааксан
Сир киһитин сырдыкка сирдингин.
Олобум долгуна соробор
Сүннүбүн, сүһүөхпүн мускуйар.
Мунчаарбапшын отой дьылбабар,
Кэмсиммэппин адыһын олохпор.

Николай Федотов сатирической айымньылары эмиэ кыайа тутан суруйар. «Саха дьахталларын сэттэ мэтириэт-тэрин» Өксөкүлээх хоһоонугар пародия даһаны, салгыыта даһаны диэххэ сөп. «Хонгор хаастыы хоноччу туттубут хотун хаан көрүнгээх» дьыалабыай, «икки илиитэ эр-һиинэлии уунуор диэри» суумка таһааһы соспут коммерсант, «хобу-сиби хомуйар холбобор кулгаахтаах» хо-буоччу, «самыгытын эрэ сабар мини-дьууппа дуомнаах» модница, «күлүгээн уолаттары кулгаахха тэбэр, хара быар-га саайар» кик-боксер, атын дьахтар баттабын көрдөөн «эрин эрэйдээх танаһын бэрийэр» күнүүһүт, «саас, күһүн буолла да сэниэ мунньуна, сыа уулара» собуруу көтөр курортница дьахталлар аабааччы харабар киинэбэ көс-төр курдук элэнгэнэн ааһаллар. Манна автор, биллэн ту-рар, омсуолаах, нууччалыы эттэхэ отрицательнай (Дапсы, бырастыы гын) уобарастары көрдөрөр. Онон күндү дьах-таллар биһигини үөхпүт диэн өһүргэнимизхтэрин наада.

Автор өссө түөртүү-бизэстии, абыйах устуруокалардаах бэрт кылгас афоризм курдук хоһооннору суруйтуур. Ары-гыһыттары, табахсыттары кини манньк сэрэтэр:

Табах тардыы,
Арыгы иһии —
Бу бытаанньк бэйэбэ тийийинии.

Эбэтэр күүлэй дьахтарын туһунан:

Тэпсилибит суолга
Туох да үүммэт,
Сыры дьахтарга
Кэнчээритэ өһүйбэт.

Николай Федотов кэпсээн жанрыгар эмиэ суруйар. Ки-нигэбэ хас даһаны кэпсээннэр, ыстатыйалар бааллар. Ав-тор «Тылбытын таптыабын, харыстыабын» диэн ыстаты-йатыгар «олус баай, байхал курдук дирин, куйаар курдук кизн» төрөөбүт тылбытын сайыннараарга, харыстыырга, ырааһырдарга ынырар: «Төрөөбүт төрүт тылга таптал, ытыктабыл, норуоппут инникитигэр ытык иэспит, омук быһыыгынан уһун үйэбит буолуоҕа», — диэн бэйэтин са-наатын этэр. Уран тылга уһуйбут учууталыгар, Николай Рыкуновка «Истинг иэйиилээх хоһооннор» диэн ыстатыйа-тын анаабыт, «мүөттээх үөттэр» диэн кинигэтин ырыппыт. «Николай Михайлович тыа сиригэр үөскээбит, үлээбит-хамсаабыт поэт. Кини хоһоонноро хoduһа, охсуллубут от, тыа сирин сайа охсор салгынынан истингник илгийэр кур-дуктар», — диэн саамай сөптөөх сыанабылы биэрэр.

Н.Федотов бэйэтэ эмиэ Рыкунов курдук верлибр, кө-нүл хоһоон форматынан суруйар. Айымньылара үксэ аабааччыга туох эрэ санааны этэр, толкуйдатар, өйдөтөр ис хоһоонноохтор, ол эбэтэр идеялаахтар.

Тылы-өһү кыайа тутан, уобарастаан, дьүһүйэн суруйар. Хоһоонноро сорох муодунай поэттар кизннэрин курдук кини өйдөөбөт эрийэ-буруйа этиилэрэ суохтар, чингэр.

Хоһоон — олох философията,
Хоһоон — тыл экономията.
Абыйах тылынан этии —
Кизн санааны бизэрии.

«Краткость — сестра таланта» — диэн Чехов эппитин өйдөөн-санаан кэлэбин.

Онон, чэ «Ньулуун тыллаах Ньюкулай, Сөлөгөй тыллаах Сөдүөтэп (бу бэйэтин тыллара), Күлүмнүүр талааннаах Көстөкүүнэбис буол диэн алгыспын ыгытабын уонна «Тө-лөн» түмсүү биир күлүбүрэс сырдык тылламмытынан эбэрдэлиибин!

В.В. Ушницкай-Сэки

Энгсиэли. — 2008. — Бэс ыйын 28 к.

«ИЭЙИИ ЭЙГЭТИГЭР» КИИРЭН ТАБЫСТЫМ

Нам улууһун типографиятыгар сана бэчээттэнэн тахсыбыт «Иэйии эйгэтигэр» дин ааттаах, 58 сирэйдээх, хоһоон, кэпсээн, ыстатыйа кэккэлээбит бэртээхэй кинигэтин бэлэх туттум. Кинигэ кээмэйэ дьобус да буоллар, киһи үрдүнэн-аннынан эрэ көрөн аһарбат, ааҕан истэбин ахсын сонун санаалартан соһуйабын, толкуйдуугун, уустаан-ураннаан хоһууларыттан үөрэбин, сөбөбүн. «Ким кинигэтин туһунан маннькочуйан саҕалаатын?» дин ыйытар буолааххытына, бэйэлээх-бэйэбит ыччаппыт туһунан дин, хоруйдуубун. Кини төрөөбүт сирэ — I Чочу нэһилиэгэ, айбыт аҕата — Сивцев Константин Николаевич, ийэтэ Төнгүргэстээх нэһилиэгиттэн төрүттээх Федотова Мария Яковлевна. Поэт уолбут 1956 сыллаахха күн сирин көрбүтэ. 4 саастааҕар, 1960 сыллаахха, дьоно Абый оройуонугар көспүттэрэ, онтон 1962 сыллаахтан Нам оройуонун I Хомустаах нэһилиэгэр бойбурун көтөхпүтэ. 1974 сыллаахха орто оскуоланы бүтэрэн, Советскай Армия кэктэтигэр ытык изһин чистээхтик толорбута. Армия кэниттэн «Нам» совхозка рабочайдаабыта, билигин оскуола үлэһитэ.

Николай Константинович хоһоону оҕо эрдэбиттэн суруйары саҕалаабыт. 1993 сыллаахтан «Төлөн» дин литературнай түмсүүгэ дьарыктанар буолбут. Н.Федотов бастакы хоһоонноро 1989 сыллаахха Нам оройуонун «Ленин суола» хаһыатыгар бэчээттэммиттэр. Бу кэмтэн ыла айар эйгэ сырдык сүүрээнигэр куустарбыта, утуу-субуу айымныылара араас хаһыаттарга: «Энсизли», «Саха сирэ», «Кыым», «Олох суола», о.д.а. көстүтэлээн киирэн барбытара. Тэттик хоһоонноро «Чолбон» сурунаалга утуу-субуу тахсыталаабыттар.

Билиги, суруйааччы истин ааҕааччылар, Николай Константиновичи сиппит-хоппут поэт быһыытынан ылынабыт. Ити тылларбын саха народнай поэта Савва Тарасов кинигэ аан тылыгар «Салгы үлэлээтэбинэ ааҕааччы саңаны кэтэһиэх поэтын курдук көрдүм» дин бэлиэтээн суруйбутун чингэтэбин уонна «Ааҕааччыбар» дин поэт анабылын билиһиннэрэбин:

«Мин амарах ааҕааччым,
Санаа ситимин саҕааччым,
Хоһоон хоһуйар холонуубун
Эрийэ санаан эрйдээбэккэ
Сайдам санаабын эттэргин.

Хайбаатааххына сэмэйдик үөрүөм,
Хомуруйдааххына өһөстүк үөрэниэм,
Олох сизин түһэрдэргин —
Саңата суох ньам барыам...
Алгыс тылын эттэргин —
Хатат уотунуу саңаара кытыастыам».

* * *

«Хоһоон кэһиилээх
Кэлим эһиэхэ,
Сахам дьонугар,
Хомус тыаһынан
Дуораччы доһуһоллатан,
Дууһам изйинитин
Дьизэрэччи ыллалан».

Николай Федотов хоһооннорун кумаабыга «үөр хаастыы» субутар, «тыл анабыл күлүүстээбин» сатаан арыйар, «хоһоонун тылын хонууттан хомуйар», «ырыатын тылын ыйданаттан ылгыр», «толоонтон толорор», маннайгы таптала «өйүн-санаатын өрүкүйэр тойугунан» ааттыыр, хоһоонун хомуһун араастаан оонньотор, ахтылҕанын таһааран, «умайар сүрэбин сойутарын» олус бэркэ хоһуйар.

Түөртүү, бизэстии, алталыы строкалаах хоһоонноруттан ааҕа олорон, дьик гына түһүөххүн эмиэ сөп:

«Көрдүм ойууну:
Дүгүрдээх ойууну,
Турукка киирэн,
Аартыкка ойууну».

Өссө:

«Табах тарды,
Арыгы иһи —
Бу бытааннык
Бэйэбэ тийинни».

Ити курдук уох харааха уустаан-ураннаан этии үгүс. «Аныгы дьахталлар сэттэ мэтириэттэрэ» дин пародия табыллыбыт айымныы дии саныбын. Манна дьыалабмай дьахтар, коммерсант, хобуоччу, күнүүһүт, кик-боксер, курортница бииртэн биир сана ойуулааһыннаах буоланнар, киһи тартаран ааҕар, сана таһааран күлэн ылыан эмиэ сөп. Бу пародия Нам улууһун нэһилиэктэрин сценатыгар элбэхтик көрдөрүллүбүт, дьон биһирэбилин ылыан ылбыт айымныы. Кылгас көрдөөх кэпсээннэрэ, ыстатыйалара ааҕааччы болбомтотун тардыахтарыгар бигэ эрэллээхпин.

«Тылбыгын таптыабын, харыстыабын!» ыстатыйатыгар «Төрөөбүт төрүт тылга таптал, ытыктабыл норуоппут иннигэр ытык изспит, омук быһыытынан уһун үйэбит буолуоҕа» диэн этиитэ хас биирдии «саханын» дэнэр киһиэхэ ордук ылыннарыылаах, кэскиллээх. Николай Константинович изйиитин эйгэтигэр хас да сыллаабыта киирэн тахсыбыттаабым, ол кэһиэ элбэх хоһоон суруллубут, онон «Саха сирэ» хаһыакка аабааччылар күүтэллэрин, кинигэтин таһаартарара уоддьаспытын туһунан ахтыбытым олохтоох буолбутугар махтанабын, үөрэбин уонна Савва Тарасовпыт эппитигэр кыттыһабын. Мин баҕам: уолбут илиигин араарбакка, поэзия алыптаах аартыгынан сылайбакка-элэйбэккэ айаннаан, сонунтан-сонун айымньылары айангын, тэлгэһэбин ситэ кэнэттэргин, төрүт дьоммут аатын уустук идэбэ ааттаттаргын».

Татьяна Аммосова, Бүлүү куорат
Забота-Арчы. — 2008. — Сэттинньи 6 к.

НЬУКУЛАЙ КӨСТӨКҮҮНЭБИС — БЫРААТ!

Уопсайынан, мин эйигин дүүллүүр, омсобун одуулуур кыахпыттан тахсыбыт бэйиэт буолбут эбиккин диэн эйиэхэ аһаҕастык этиэх кэриннээхпин. Суруйарга сүннү-кулуку баар эбит.

Өксөкүлээх сабыдыала суруйарга улахан, ол дэбигис дьонго кыайтарбат суол. Олоххо көрүүн-истиин сүннүүнэн сөп дии санаатым. Нуустарабын уран суруйар хоһооннорун ордук ылыннарыылаахтар, ордук таптал изйиитэ киһи этин-хаанын нөнгүө ааһыан сөп.

Айылба туһунан ойуулааһыннаргар күүстээх тэннэбиллэри, уобарастары көрдүү сатаа, бэйэн хараххынан көрүүгүн, олоххо өйдөбүлгүн сыһыары тутан тэннээн суруй.

Социальной олобу хоһуйаргар эн бэйэн авторскай бырааптааххын, онно мин ойбоһуттан омнуолуур быраабым да, санаам да суох.

Политическай темаҕа сэрэнэн суруйаргар көрдөһөбүн. Тобо диэтэххэ, биирдиэлээн киһи анаарыгыта хаһан баҕарар омсолоох буолуон сөп. Политиканы суруйарга уопсай дьонноруот санаатын этиэхтээххин. Поэт киһи трибун оруолун толорор, онон ордук ирдэбиллээх, эппиэтинэстээх... Үксүн сизэр-майгы, традиция (саха үгэһэ) тематыгар суруйарын ордук тахсыылаах буолуох быһыылаах.

Поэт киһи урукку, билинни поэттар айымньыларын сонордоон, дьаныһан туран аабыаххын, билсизэххин наада. Сахаларга билинни кэмнэ суруйар поэттар хоһооннорун бэйэбэр тэннээн, сорох ардыгар сиһилии ырытан, идьиритэн билсизэхтээххин. Кимнээх айымньыларын кытта билсис диэри гынабын диэн ыйыттааххына, мин этиэм этэ: Ньюкулай Чуор-Харитонов, Христофор Горохов, профессионал поэт буолбатах эрээри Афанасий Илларионов, Наталья Харлампьева, Наталья Михалева-Сайа уо.д.а. Нууччалыы ааҕар буолааххына С.Есенини, А.Блогу уонна Расул Гамзатовы.

Талылыбыт хоһоонноргун хайа эмэ төгүрүк сааскар хомуурунньук гынан таһаартарар кэмин буолбут, спонсор буулааххына, сааскын да күүппэккэ таһаартара сатаа. Онтон салгы атын да сабахтар аһыллан иһиэхтэрэ этэ буолаба. Кэлэр өттүгэр төһө кыалларынан бэйэбэр критическэй ирдэбиллээх буола сатаа.

Иван Васильев-Уһун Уйбаан

2005 с., алтынньи 16 күнэ

ИЙНЭЭБИТЭ

В.Сивцев. Кэрэбэ тардыһы.....3

I тиилик. Айар иэйним олуктара

Айар аналлаахтарга.....4
*** Иэйним инмит.....—
*** Хоһоон кэһиэлээх.....5
*** Иитиэхтээбит иэйним.....—
*** Уус тыл умсугутар.....—
*** Хоһоонум тылын.....—
*** Иэйним тылга ситимигэр.....6
*** Ылыыр ырам.....—
*** Хоһоон тылынан сагары.....—
*** Тыллар тулук үөрүнүү.....—
*** Биир таммахпын.....7
*** Лирам кылын таарыйан.....—
*** Суруйар-айар аналлаахтар.....—
*** Мин санаам долгуна.....7
*** Тиһэбин хоруонкалы.....8

II тиилик. Тыттар тыллар

*** Табах тарды.....9
*** Тэпсиллибит суолга.....—
*** Көрдүм ойууну.....—
*** Дьахтара суох дьиз.....—
*** Табахсыт кыһы сыллаабыт.....—
*** Кытаанах тимири.....10
*** Сүдү сис хайаны.....—
*** Ыраас да ууну.....—
*** Эн миэхэ күн курдук күндүгүн.....—
Аныгы дьахталлар мэтириэттэрэ (пародия).....—
Дабыланыһа ыгыта (юмор).....14
Баанныкка.....15
Дьаат дьалыга дьалбарыйдын.....16
Дьахтар боксата.....—
Хара көмүс.....—

Алдьаммат араадыһа.....17
Арыгы абааһытын ырыата.....18

III тиилик. Айылба ситимигэр

Ураты куолас.....19
Ый.....—
*** Чэнгээх балабан иһигэр.....20
Сааскы хаар.....—
Соргулаах сонобоһум.....21
Хомус.....—
Хоһооньут түүлэ.....—
Кытаанах санаа.....22
Ыйдана.....—
Айылба ситимигэр.....23
Минэр минэм.....—
*** Алааһым сабатыгар.....24
*** Киһи аймах.....—
Саас.....25
Улуу өрүспүтүн харыстыабын.....—

IV тиилик. Анабыллар

П.А.Ойуунускайга.....27
Арбитаба.....—
Ытык Ылдьааба.....28

V тиилик. Таптал — дьикти күүс

Маннайгы тапталым.....29
*** Эйизэх көрөбүн.....30
Хобулук тыһа.....—
Көрсүһүү.....—
*** Сайынны сылаас ардактан.....31
*** Соһуччу сонун көстүү.....—
*** Сырдыгынан сыдьяайар.....—
Дьааным кыһа.....32
Түһэр хаарды чэпчэкитик.....—
Кырылас кумах быһыгар.....—
*** Өр да күүттүм.....—
*** Айылба.....33

VI тиилик. «Иэйии эйгэтигэр»

<i>В.В.Ушницкай-Сэки.</i> «Төлөн» күлүбүрэс тыла.....34
<i>Т.Аммосова</i> «Иэйии эйгэтигэр» киирэн табыстым.....38
<i>Иван Васильев-Уһун Уйбаан.</i> Ньюкулай Көстөкүүнэбис — быраат!.....40

Литературно-художественное издание

Федотов Николай Константинович
ПО ТРОПЕ ЛУННОГО СИЯНИЯ

Стихи

На якутском языке

Редактор *Л.Н.Иванова*
Худ. редактор *Д.Д.Мухин*
Техн. редактор *М.Т.Егорова*
Корректор *Р.Г.Оконешникова*
Комп. верстка *М.В.Федотова*

Подписано в печать 11.08.09. Формат 84x108 1/32.

Усл.печ.л. 2,31. Уч.-изд.л. 1,83.

Тираж 200 экз. Заказ №175-Т. Заказное.

Национальное книжное издательство «Бичик»
Республики Саха (Якутия) им. С.А.Новгородова
677000, г. Якутск, ул. Курашова, 30/1
т. 42-20-26, 34-30-58, 42-37-26
www.bichik.ru.

E-mail: NKI2007@mail.ru.

Отпечатано в типографии цифровой печати
НКИ «Бичик» им. С.А.Новгородова
г. Якутск, ул. Автодорожная, 4/2 Б

В книге текст дается в авторской редакции без изменений,
сохранены стиль и язык автора.

Бүлүү улууһун I Чочу нэһилиэгиттэн төрүттээхин. 1956 сыллаахха балаһан ыйын 18 күнүгэр күнүс, күн ортого, күн сырдыгыттан хараһым саатан, хараһым сымэн ытаан бэбээрбит үһүбүн. Истинг ийэм, Федотова Мария Яковлевна, Төһүргэстээхтэн төрүттээх, аябыт арам, Сивцев Константин Николаевич, Сыдыбыттан сыдыаннаах. Аҕа өттүбүттэн аймах-уруу дьоннорум төрүт уус Сивцевтэр удьуор учууталлар.

2007 сыллаахха Нам улууһун И.Е.Винокуров 100 сылыгар анаммыт хоһоонун күрээһэр II миэстэни бэлэстэммитим. 2008 сылга «Иэйни эйгэтигэр» диэн бастакы кинигэм бэчээттэни, айар-суруйар аартыгым арылларыгар, кэнтиригэр күүс-көмө, тирэх буолбута чуолкай. Хоһоон суруйуутугар оҥо эрдэхпиттэн холонобун тынан баран, илсэн дьарыктаммытым арыах сым буолла. Оҕо саасыттан Нам улууһун I Хомуस्ताаһар олоробун. Нам сири дойдун оҕостон, кэрэ айылытын кэрэхсэн, айар-суруйар турукка киирбиһин билбэккэ да хаалар түгэнэрдээхин.